

Sepsiszentgyörgy város funkcionális övezeteinek tér- és időbeni változásai

(Kivonat)

A Sepsiszentgyörgy város területi és funkcionális fejlődését tárgyaló dolgozat elsősorban az emberi tényezőkre összpontosít: a városfejlődés történeti tényezői, a városiasodás szakaszai, a város funkcionális övezeteinek kérdése, a település szerkezete és textúrája, a város területi fejlődése, a város népességének alakulása funkcionálitása változásának következtében. A dolgozat kitér a kutatás módszertanára, felvázolja a város lehetséges 21. századi arculatát, a fejlődés irányait a természeti és emberi tényezők függvényében. Felhívja a figyelmet a városiasodás egyes negatív jelenségeire és folyamataira, mint az etnikai és társadalmi szegregáció, perem-, vagy központi negyedek lepusztulása, gettósodás. A dolgozat megkísérel javaslatokat keresni az említett negatív jelenségek és folyamatok megelőzésére, kiküszöbölésére, vagy enyhítésére.

Mint minden erdélyi településre, a régi Sepsiszentgyörgyre is a templomközpontúság volt jellemző. Az ősi központ tehát a mai vártemplom környékén volt, pontosabban az ettől délkeletre fekvő KÁLVIN-téren alakult ki, ahol 1749-ig a kirakóvásárokat tartották. A Baromvásárt ugyancsak e térről már korábban (1690 körül) kitelepítik a mai Szabadság-tér területére. A KÁLVIN-tér keleti részén volt az akkori város-

háza is. A vártemplomtól délre eső területeken, a Debren patak két oldalán és az Őrkő délkeleti lábánál terült el a lakóövezet, amelyet földszintes, fából készült szalmafödeles házak alkottak.

Mária Terézia parancsára 1763-64-ben a katonai parancsnoksági épület és az ehhez tartozó melléképületek az akkori barompiac délkeleti oldalán épültek fel. Így az adminisztratív intézmények is átköltöznek a mai Szabadság-tér környékére, székhelyekkel építve körbe a teret. A Vármegyeháza, a Ferenc József Kórház, a Városháza, a Bazár, a Székely Mikó Kollégium, a Bérpalota épületeit egy sor lakóház egészíti ki. Tehát viszonylag rövid idő alatt, a központ helyet változtat, és gyakorlatilag a városi periférián alakul ki, az ősi városmag déli szélén. A városközpont eltolódása lendületet ad a város déli, délkeleti és délnyugati terjeszkedésének, a korábbi városközpont elveszti a jelentőségét és külső lakófunkciót kap. A belső lakóövezet (a mai VÁRADI József-utca és környéke, Daczó-utca és környéke) fizikai távolsága az új központtól egyes utcák gazdasági potenciáljának felértékelődéséhez vezet. A központ felé zajló forgalmat lebonyolító utcákban alakulnak ki a város kereskedelmi és szolgáltató egységei. A két legfontosabb utca az Iskola utca (ma KOSSUTH Lajos) és a Csíki utca. Az utóbbin vezetett át a Brassó felől Csíkszereda felé tartó tranzitforgalom is, ezért itt alakult ki a legjelentősebb kereskedelmi központ.

A 19. század végén kezdődik meg a város iparosítása. Az 1857-ben megalakult első szentgyörgyi gyár a WELLENREITER János sörgyára (a mai Mihai Viteazul Líceum helyén), majd 1879-ben az első székely szövőgyár, és 1899-re a Magyar Állami Dohánygyár első épületrészletje is felépül, amelyek együttesen kirajzolják a város legősibb és ma is létező ipari övezetét.

Szentgyörgy bekötése az országos vasúti hálózatba (1891-ben Brassó-Szentgyörgy-Kézdivásárhely és 1897-ben Szentgyörgy-Csíkszereda vonalak) újabb impulzust ad a város fejlődésének és területi terjeszkedésének, először lépi át a városhatár az Olt-folyót, kialakítva az Állomási külső lakóövezet csíráját.

1880-ban Szemerja falu adminisztratívén is egyesül a várossal, létrehozva egy újabb külső lakóövezetet. A második világháborúig különböző változás nem áll be a város funkcionális övezeteinek elhelyezkedésében, csupán a központi része kezd „city”-jellegét nyerni különböző intézmények felépítésével: KOSSUTH-kávézó (1905), Általános Fiú és Leányiskola, Tanító- és Óvónőképző, Székely Nemzeti Múzeum (1912-13), stb.

Már 1935-ben elkezdik kiépíteni Szentgyörgy első sakktabla hálózatú kertnegyedét, a Tisztviselőtelepet, de a jelentősebb építkezések 1944 után kezdődnek. A fent említett negyed 1944 és 1956 között épül ki teljesen.

A városhoz csatolnak két falusi települést 1968-ban, Zsotyort és Kilyént, így a város újabb két külvárosi lakóövezettel gyarapodik.

A 60-as évek végén, 70-es évek elején kiépülnek a sivár betonnegyedek: Újszemerja (1969-75), Csíki-negyed (1969-76). Mindkettő a belső lakóövezetbe sorolódik be. Ezeket követi az 1969-ben kiépült Állomás-negyedi külvárosi lakóövezet. Az 1980-as évi bontáshullám, amely a város déli és délkeleti részét érintette, egy szelős kertvárosi külső lakóövezet megsemmisítését eredményezte, kiépítve egy zsúfolt, jellegtelen betonerdő belvárosi tömbháznegyedét: Lenin-negyed és Munkás-negyed.

A 70-es évekbeli iparosítás két új nagy ipari övezetet hozott létre:

- a város délkeleti periferiáján az Olt bal oldalán lévő állomási ipari övezet (Célgépeket és Gépkocsialkatrészeket Gyártó Vállalat - ISAMA, Autóvillamossági és Villanymotrokat Gyártó Vállalat - IAME, Bútorgyár, Műanyaggyár, stb.)

- a város északkeleti részén, az Oltmező utca város felőli oldalán (Tejgyár és egyéb intézmények)

- a régi ipari övezetet is tovább bővítették a város délkeleti periferiáján, a kenyérgyár és a húsfeldolgozó vállalat létrehozásával (a KÓS Károly- és JÓKAI-utcák mentén).

A város területén újabb szolgáltatási intézményeket építenek fel, ezzel is növelve CBD jellegét és ennek a térbeli kiterjedését: Bodok-

szálló (1975), a Posta épülete, Park-szálló és -vendéglő, Tervezőintézet (1973), Sugás-áruházzal stb. Az Iskola utca déli oldalának lebontásakor tömbházsorokat építettek a belváros területére, és ugyancsak ez a folyamat játszódik le a VÁRADI József-utca alsó felének szabályozásakor, a GÁBOR Áron-tér kiképzésével, amikor ismét jelentős tömbházlakás-komplexum épül be a városközpontba. Ezek a beépítések halványították a központ CBD jellegét.

A totalitarista rendszerben fölépült negyedek a város különböző részein újabb, a központ fele tartó utcákat hoztak létre, vagy régiakat vettek intenzívebben igénybe, amelynek során az utcák rangsorolása átértékelődött. A régebbiek vesztenek jelentőségükből (Csíki-, VÁRADI József-, KOSSUTH-utcák), mások fölértékelődnek (Iskola-, BÁNKI Donát-, KÓS Károly-). Az újonnan megjelent utcák közül a ranglista élére kerülnek: Stadion-, Vasile GOLDIŞ- (Újszemerját köti össze a városközponttal), 1 Dec. 1918- (Állomás-negyedet a központ), Grigore BĂLAN-, PĂIUŞ David-utcák. Egyes utcáknak fölértékelődéséhez a helyi tömegközlekedési vállalat is hozzájárult, a fontosabb buszjáratok bizonyos utcákon való közlekedésével (a Szemerja-Központ-Állomás vonalú 1-es számú autóbusz vonala a Vasile GOLDIŞ- és a Stadion-utcák felértékelődéséhez vezetett). A Sugás-áruházzal és a vasúti menetjegyiroda létesítése az Iskola- és az 1 Dec. 1918-utca találkozásánál, valamint egy sor üzletláncolat kialakítása az Iskola utcában a városközpont egy délkelet felé való elmozdulását eredményezte, amelyet az a tény is fokozott, hogy korábbi vezető-adminisztratív intézmények a Központ északkeleti részében funkciót váltottak, mint például a vármegyeház, amely könyvtárrá „degradálódott”, vagy a huszárezred parancsnoksági épülete, a Lábasház, amely levéltárrá alakult.

Az 1989-es rendszerváltást követően a város is a szabadpiaci gazdaság útjára lépett, amely igen rövid idő alatt lényegesen befolyásolta a funkcionális övezetek határvonalait, ezen belül is legnagyobb hatást a belvárosi központi funkciójú övezetre gyakorolt, amelynek keretén

belül kialakult a város CBD övezete. A gazdasági fejlődés hatására az eddig nagyjából egységes társadalmi osztályon belül jelentős anyagi különbségek kezdtek kialakulni, a jelen gazdasági fejlődés csak tovább mélyíti a társadalmi rétegek közötti szakadékat. Ennek hatásaként megfigyelhető Szentgyörgy területén egy kezdődő szegregációs folyamat, amely a közeljövőben komoly problémákat okozhat a városi vezetőségnek, és jelentős kihatással lesz a jövőbeni városképre.

Mindezeknek a hatásoknak a figyelembevételével készült el a város jelenlegi funkcionális övezeteinek a behatárolása e dolgozat keretén belül, figyelembe véve nemcsak társadalmi-gazdasági, hanem építészeti tényezőket is, mint: lakástípus és -méret, kivitelezés minősége és folszereltség, a terület beépítettségi foka, stb.

Jelenlegi funkcionális övezetek

a) Belső munkahely övezete (CBD)

A múlt századi városmag területén alakult ki, CBD-jellegét az 1990-es évek első felében nyerte el, jelenleg is fejlődésben van dél-délkelet felé terjeszkedő tendenciával. Munkaidőben zsúfolttá válik (a terciér szektorban 1200 dolgozó van foglalkoztatva ebben az övezetben). Területén 9 bank és pénzintézet, egy üzletcentrum, 2 szálloda, 2 turisztikai utazási iroda, 2 postahivatal működik. Ugyancsak itt található a megyei és a városi rendőrség épülete, a polgárőrség, városi tanács, prefektúra épülete, 5 templom, ugyanennyi iskola, 1 könyvtár, 2 mozi, képtár, kultúrház, még számos adminisztratív intézmény és kereskedelmi egység. Területén alakultak ki a város és a megye legfontosabb vezető intézményei: megyei prefektúra, városi tanács, megyei és városi rendőrség, törvényszék, statisztikai hivatal stb.

A forgalom intenzitása a délelőtti munkaidőben a legnagyobb (8-13h között), a délutáni forgalom mérsékelt, csak a kereskedelmi és kulturális igényeket kielégítő intézmények működésére korlátozódik. Este 22 órakor leáll szinte minden gazdasági aktivitás, és kiürül az övezet. Kivételt képeznek a GÁBOR Áron-téri és az Is-

kola utca déli felében lévő lakófunkcióval rendelkező tömbházak.

A lakóövezet és az ipari övezet közti kapcsolatot biztosító tömegközlekedési eszközök kivétel nélkül a központon keresztül haladnak át, ezért csúcsidőben fennakadásokat okoznak a közlekedésben és túlterheltté válik a city. Az övezet keleti részén magas a zaj- és légszennyezettség mértéke, nyugati része kedvezőbb helyzetben van, mivel magába foglalja a központi parkot, amely mérsékeli a káros hatásokat.

b) A külső és belső lakóövezetek

- Régiszemerja, külvárosi, rurális jellegű lakóövezet: 1880-ig önálló településként (községként) működött. Szemerja rurális jellegét azóta is változatlan formában őrizte meg. Uralkodók a földszintes, kertes és gazdasági melléképületekkel rendelkező családi háztartások. Gyenge infrastrukturális felszereltség jellemzi (aszfaltozatlan utak, közterületek rossz kivilágítása, közművesítés alacsony foka). Fejlődését gátolja a központtól és a nagyobb ipari övezetektől való távolsága. A Pacé környéki turisztikai potenciál jobb kihasználásával (a sípálya és a felvonó felújításával), tömegközlekedési eszközök gyakoribb forgalmával e viszonylag elmaradott övezetet is aktívabban lehetne integrálni a városi gazdaságba. Az infrastrukturális beruházások (közművesítés, útburkolatok rendbetétele) lényegesen hozzájárulnának e terület fölértékelődéséhez. Építészetileg a védett belső területek közé tartozik, bontási tilalom alatt van.

- Ósváros (Felszeg): külvárosi, rurális jellegű lakóövezet. A Debren folyó mindkét oldalán kialakult legkorábbi lakóövezet. A múlt századi jellegzetes Szentgyörgy-képet képviseli. Uralkodik a földszintes, kertes és gazdasági melléképületekkel rendelkező családi háztartás, amelyek alkalmazkodtak a helyi meredek terepviszonyokhoz. Ez az övezet az Órkő keleti oldalánál terül el, a házak a hegyoldal közepéig is fölhatolnak, kissé kaotikusan helyezkednek el. Jellemző a terület sűrű beépítettsége és az utcahálózat nyugat-keleti irányítottasága, amelyek meredeken lejtnek kelet fele, gyakori kanyarok-

kal, (a terepviszonyok következtében). Infrastruktúrális fölszereltsége igen gyenge, az utcák kevés kivétellel aszfaltozatlanok, sőt egyeseket még zúzottkő sem fed. Az utcai közvilágítás szinte teljes mértékben hiányzik, a közművesítés igen gyenge mértékű. Egyes házakban még villamos energia sincs bevezetve. A második világháború után, az új tömbháznegyedek megjelenésével sokan kiköltöztek ebből az övezetből, és csak a társadalmi ranglétra alsóbb fokán lévő lakosság maradt itt, amely az övezet slamosodásához vezetett. Jelenleg is a város legelmaradottabb övezete, ennek hatására a társadalom perifériájára szorult roma etnikum költözött a megürült házakba, beindítva egy etnikai-társadalmi szegregációs folyamatot (klipp-effektus).

Az övezet nyugati határánál (közvetlenül az őrkői kőbánya mellett) a Kender- és az IRINYI János utcák folytatásaként a roma lakosság illegális építkezésbe kezdett (1936-tól), kialakítva egy igazi nyomornegyedet (Squatter settlement), amely építészetileg a legalapvetőbb szabályoknak sem felel meg. Hiányzik a közművesítés legalapvetőbb formája is, nincsenek ellátva villamos energiával sem. Az infrastruktúrális fölszereltsége ennek az övezetnek a szó legszorosabb értelmében a nullával egyenlő. Az etnikai összetétel 100%-ban roma etnikum. A W. L. HENDERSON és L. C. LEDEBUR gettósodási modelljének találó példája ez az övezet. Sajnos, a gettósodás mértéke az előbb említett alövezetben elérte a kiteljesedési fázist, és ez komoly társadalmi és etnikai konfliktusok táptalaja lehet a közeljövőben, a környező lakónegyedek és nem utolsósorban a város rovására. A rendszerváltás után különböző humanitárius és nonprofit szervezetek felvállalták a roma etnikum érdekképviseletét, és gyakran lépéseket is tettek a társadalomba való integrálódásuk érdekében. A Teréz anya-nővérek szeretetszolgálatot működtetnek ebben az övezetben, külön "cigánytemplomot" építettek, és ugyancsak itt a városi tanács és a megyei tanfelügyelőség támogatásával különleges programú oktatás folyik, a roma etnikum hátrányos helyzetben lévő gyerekei számára. Ebben az övezetben kb. 1400 roma etnikumú lakos él

(CSEREY Zoltán, JÓZSEF Álmos, Sepsiszentgyörgy képes krónikája, Székely Nemzeti Múzeum Füzetek, II. sorozat 1. szám (Ige Nyomda, Kovászna), Sepsiszentgyörgy, 1991, 2. o.). Az aktív lakosság 80%-a munkanélküli.

A különleges terepviszonyok és az illegális építkezések eredményeként megjelent nyomornegyed miatt az elkövetkező időszakokban sem képzelhető el ennek az övezetnek a fejlesztése. Kivételt képeznek a keleti és a délkeleti részek (a városközponthoz közelebb esők), amelyek viszonylag jobb útviszonyokkal rendelkeznek. Az épületek állaga nem annyira leromlott, aminek következtében egyre többen költöznek ide a belvárosi nyomasztó tömbháznegyedekből (főleg a felső tízezer köréből), följújtva egész házsorokat. Szentgyörgy történelmi részét alkotja, bontási korlátozások alá esik.

- A régi városmag belvárosi lakóövezete (Bolgárszeg, Eregetíz). A vártemplom délkeleti részében fekszik, a KÁLVIN-tér és a Csiki utca közti területet foglalja magába. A tipikus zárt utcafrontos, polgári földszintes házak jellemzik, de a kúriaszzerű formák is megtalálhatóak. Infrastruktúrális fölszereltsége kielégítő. Urbanisztikai szempontból a bontási korlátozások alá esik.

- Tisztviselőtelep: 1936-ban parcellázták föl a Barompiac területét és alakították ki a város első sakkábla utcahálozatú kertvárosát. A város legjobb fekvésű lakónegyede, kiskertes, földszintes, illetve egyemeletes családi házak és villák alkotják. Az erdő és a központ közelsége, az átmenő forgalom hiánya a társadalmi elit lakónegyedévé tette. Az infrastruktúrális fölszereltsége kiváló. Városterjeszkedés a közeljövőben ezen övezet nyugati, illetve déli peremterületére van előirányozva. 1990 után újabb építkezési hullám érte különösen a Vadász utca déli oldalán, ahol kizárólagosan egy-kétemeletes villákat építettek. Megfigyelhető egyfajta társadalmi szegregációs folyamat, aminek következtében a terület nagymértékben felértékelődött.

- ÚJVÁROSI-kert belső lakóövezete: a mai történelmi központ kialakulásával egyidőben jelent meg (1760-1850). Megjelenésekor külvárosi lakójelleggel bírt, azonban az idők folyamán

egyre sűrűbben beépült, és a Tisztviseelőtelep megjelenésével e területtől nyugatra belső lakónegyedi funkciót kapott. Jellemzőek a kiskertes földszintes, vagy egyemeletes családi házak, amelyek alkalmazkodtak a keletre meredeken lejtő felszínformákhoz. Fekvésénél fogva az utcahálózata kanyargós, kelet-nyugati irányítottaságú, az utcák meredeken lejtnek kelet felé. Hiányoznak az észak-dél irányú bekötőutcaik, ez kisé nehézkessé teszi az övezeten belüli közlekedési lehetőségeket. Csendes fekvése, a központhoz való közelsége, jó infrastrukturális fölszereltsége a társadalmi elit kedvelt lakóhelyévé tette. A társadalmi szegregálódás folyamata itt is érezhető, a telekárak az utóbbi évtizedben nagymértékben megugrottak. A terület északi és keleti peremterülete bontáskorlátozás alá esik.

- Újszemerja belső lakóövezet (1969-75). A Régiszemerja és az ÚJVÁROSI-kert közötti mezőgazdasági területen épült fel. Jellemző a területekre a viszonylag magasfokú beépítettség, tíz- és négyemeletes tömbházlakások az uralkodók. Piac, templom, játszóterek, bekelődések szellősebb teszik a negyedet, ezt fokozza az utak magasfokú fásítása is. Infrastrukturális fölszereltsége kitűnő, viszonylag csendes fekvésű, és központközeli fekvése a középosztály ideális lakónegyedévé tette.

-Csíki-negyed külvárosi lakóövezet. 1972-1975 között épül fel a város északi részében, távol a városközponttól és a fontosabb ipari övezetektől. Uralkodóak az előregyártott elemekből felépült négyemeletes tömbházlakások, de a tízemeletes tömbházak is megtalálhatók az övezet nyugati részében. Magasfokú a beépítettség mértéke, az épületek esztétikuma is hagy maga után kívánnivalót. Mindez már a kezdetektől egy szegregációs folyamat megindulásához vezetett, és csak a társadalom alsóbb rétegei költöztek be az új lakónegyedbe (főleg a roma lakosság köréből). Az etnikai szegregáció oly mértékű volt, hogy mára a lakosság 43%-a a roma nemzetiséghez tartozik. Az épületek állaga is nagymértékben leromlott, slamosodást idézve elő, amely tovább fokozta a szegregációs folyamatok dinamizmusát. Infrastrukturális ellátottsága kielégítő.

- Munkás belső lakónegyed: a város keleti, délkeleti felében épült fel több ciklusban (1965-95). Az övezet központi, illetve északi része eredetileg külvárosi kertvárosi funkcióval rendelkezett. Századunk második felében hatalmas bontási hullám kezdődött, letarolva a kertesi családi házak nagy részét, és négyemeletes háztömbök építésével belvárosi övezetté alakítják át. Három alövezetre oszthatjuk:

- Strand-zóna (1 Dec. 1918-sugárúttól északra): a 80-as évek bontási hulláma után épült ki, négy- és hétemeletes tömbházak jellemzik, le nem bontott kertvárosi házakkal tarkítva, amelyek szellősebb jelleget adnak a másik két alövezetnek képest. Csendesebb fekvésű, lakosság mérsékelt magas.

- LENIN-lakónegyedi alövezet: magasfokú beépítettség jellemző, előregyártott elemekből felépített házsorok dominálnak. Kivételt képeznek a főutakat szegélyező 6-8 emeletes, esztétikailag elfogadhatóbb tetőcserepes tömbházlakások (1 Dec. 1918, Grigore BĂLAN-sugarutak mentén). A város legzsúfoltabb lakónegyede. Hiányzik a tömbházak közötti zöldövezet (fák hiánya). Megfigyelhető egy kisméretű slamosodás és szegregációs folyamat is (etnikai-társadalmi).

- Munkás-negyedi alövezet. Az övezet déli peremén fekszik, a város legújabb lakónegyedét képezi (1985-96 között épült). Uralkodóak a négyemeletes tetőcserepes tömbházsorok. A beépítettség viszonylag magas, széles sugárúttal (Nicolae IORGA) és térkiképzésekkel tették szellősebbé. Ugyancsak csökkenti a beépítettség mértékét a két újonnan épített iskola, tág iskolaudvarral és sportpályákkal. Ennek az alövezetnek a délkeleti részében egy rekreációs övezetet terveztek (futballpályát) egészen az Olt folyóig. A rendszerváltást követő gazdasági krízis következtében félbemaradtak a megkezdett munkálatok. A jövőben viszont szükségszerű e térségben szabadidőközpontok, parkok létesítése, hogy elmentüllyözzék az övezet túlzott beépítettségét.

- Az Állomási külső lakóövezet 1891-ben létesült a Brassó-Kézdivásárhely vasútvonal megépítésével. 1976-ig kertesi családi házak voltak jellemzőek erre az övezetre, ekkor egy tíz-

emeletes tömbházkomplexum-csoportot létesítenek. Jellemzők tehát a tízelembes tömbházsorok, a Barátság- és a Közép utcában négyemeletes tömbházak, míg a Román Hadsereg utcától északra kertes családi házak övezete az uralkodó. Ugyancsak ebben az övezetben található a vasúti pályaudvar és a távolsági autóbusszállomás épülete, ezenkívül egy piac, raktárak, lerakatok, hegyivadász-laktanya, amelyek kihangsúlyozzák a külvárosi lakótelep funkcióját.

- Kilyén és Szotyor alvófalvak. Kilyén első okleveles említése 1334-ből, Szotyor első okleveles említése 1448-ból való. 1968-ban csatolják a két falut a városi adminisztráció hatáskörébe. Az aktív lakosság a városba jár be dolgozni. Kertes, családi (rurális) házak jellemzőek gazdasági melléképületekkel. Infrastruktúrájuk szegényes.

c) Ipari övezetek

- Állomás negyedi külső ipari övezet: Az 1970-es és 80-as évek között épül ki. Itt található a város és egyben a megye legnagyobb mamutvállalatai: ISAMA, IAME, a műanyaggyár, stb. Megjelenésük nagymértékben befolyásolta a város fejlődését. Az iparban dolgozók több mint 75 %-a dolgozik ebben az ipari övezetben.

- Északkeleti (Oltártéri) ipari övezet: Ugyancsak a hetvenes évek közepén létesítették, kisebb gyárat tömörít (Tejgyár, stb.) és intézményeket (Hidrológiai-, Meteorológiai-intézet, stb.). Az iparban dolgozók 7%-a dolgozik ebben az övezetben.

- Déli külső ipari övezet: 1879-ben a Szövőgyár és 1898-ban az Állami Magyar Dohánygyár létesítésével kezd körvonalazódni. A második világháború után ismét egy sor vállalatot létesítenek (Kenyérgyár, Húsfeldolgozógyár stb.), amelyek tovább erősítik az övezet ipari jellegét. Az iparban dolgozók 15%-a dolgozik Szentgyörgy legrégebbi ipari övezetében.

A település funkcionális időbeni változása

A 17. század közepéig a városnak tipikus agrár funkciója volt, a lakosság döntő többsége

mezőgazdálkodással foglalkozott, ezen belül is növénytermesztéssel. Gabonaféléket, burgonyát és ipari növényeket (dohányt) termesztettek. Csak egy töredéke volt a lakosságnak a kereskedelemben foglalkoztatva.

Az 1764-ig fölépült laktanya föllendíti a város gazdasági életét, bővül a felvevőpiac, így a kínálatnak lépést kell tartania a változással. A 19. század első felében kezdenek megjelenni a céhek, melyek differenciáltabbá teszik a lakosság munkamegosztását. 60%-ban a város még ekkor is megőrzi agrárjellegét, de már a szolgáltatási szektorban dolgozók aránya is megnövekszik (kereskedők, hivatalnokok, tanítók stb.).

1857-ben WELLENREITER sörgyárának megalapításával megkezdődik a város iparosítása, 1879-ben a textil- és 1897-ben a dohánygyár megjelenése tovább növeli az iparban dolgozók számát. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 50% alá csökken, és jelentősen megnövekszik a szolgáltatásban dolgozók aránya. Így a város a századfordulóra a vegyes funkciójú városok kategóriájába kerül, tehát az aktív lakosság egyik szektorban sem haladja meg az 50%-os arányt.

Az 1960-as években egy funkcióváltás kezd kibontakozni, mivel az iparban dolgozók aránya rendkívül megnövekszik az iparosításnak köszönhetően. A nagyvállalatok megjelenésével (ISAMA, IAME, stb.) a város az ipari funkciójú városok sorába kerül, az 1990-es évek közepéig ott is marad.

A rendszerváltást követő időszakban ismét egy funkcióváltási tendencia kezd kibontakozni. A piacgazdaságra való áttérés eredményeképpen a mamutvállalatok nem tudják versenyképességüket megőrizni sem az országos, sem a nemzetközi piacokon. Nagy leépítések történtek (és történnek a jelenben is), így sokan kénytelenek munkahelyet és egyben profilt is változtatni. 1992-re a primer szektorban csupán 3,9%-a dolgozott az aktív keresőknek, míg az iparban dolgozók aránya is 55,9%-ra csökkent, ellenben megnőtt a szolgáltatási szektorban dolgozók száma: 37,2 %-os ez az arány, és növekvő tendenciát mutat a jelenben is a szekunder szektor rovására.

ra. A primer szektorban dolgozók aránya is enyhén emelkedett, aminek a magyarázata a földek tulajdonjogának megváltozásában keresendő. Visszaadták a kollektívizáláskor elvett földjeiket, és sokan (főként a munkanélküliek) a primer szektorban kerestek megélhetést.

1994-re a nagyvállalatok egyre jobban leépítik a termelészemélyzetet, ennek hatására a korábbi vonzó effektus taszító erőként kezd működni. A rurális övezetből bevándoroltak közül sokan visszamennek eredeti lakhelyükre. Így a város lakossága is lecsökken, 33784-ről (1992-ben) 27017-re (1994-ben) csökken az aktív lakosság, tehát alig két év alatt 6767 aktív munkást veszít a város, és ez a folyamat korántsem állt le teljesen. A város már 1992-ben a komplex ipari és szolgáltatási funkciójú városok közé került, mivel a szolgáltatási szektorban dolgozók aránya meghaladta a 25%-ot. 1990 óta egyre többen indítanak el önálló gazdasági vállalkozást. A többség a szolgáltatási szektor területén fejt ki gazdasági tevékenységét (kereskedelem, egészségügy, stb.). Ha ez a tendencia megmarad a jövőben is, a város rövidesen ismét funkciót vált, és a vegyes funkciójú városok csoportjába kerül ismét (tehát egyik szektorban sem haladja meg az 50%-ot a foglalkoztatottak aránya).

A város térbeni növekedése

A 18. század közepéig jelentős növekedésről nem beszélhetünk, aminek okát a város zavaros történelmi múltjában kell keresni (tatár-török betörések). Kiterjedése a Debren-patak mentén alig érte el a 3 km-es hosszúságot, míg szélessége sehol nem haladta meg az 1 km-t. A kiterjedést földrajzi tényezők is gátolták, hiszen a város déli részén (mai Munkás-negyed területe) nagy kiterjedésű mocsarak, lápok gátolták meg a dél felé való terjeszkedést, míg kelet fele az Olt gyakori áradásai akadályozták a kelet felé történő növekedést.

A Mária Terézia parancsára megalapított Székely Huszárezred föllállítása (1756-ban) jelentett fordulóponthoz a városnövekedés szempontjából. A város déli periferiáján felépített laktanya körül alakul ki alig egy évszázad alatt az új város-

központ. Úgy az adminisztratív, mint a gazdasági funkciók a régi városközpontból (KÁLVIN-tér) áttevődnek az új központba (mai Szabadság tér). Az 1850-es évekig a terjeszkedés az új városközpont környékére korlátozódik. A század második felében megkezdődik a város iparosodása, és a gyárak többsége a déli peremterületeken épül fel (WELLENREITER sörgyára, textilgyár, dohánygyár), 1880-ban Szemerja falu csatlakozásával a város területe ismét jelentősen megnövekszik. Ugyancsak ennek az évszázadnak a végén Szentgyörgy bekapcsolódik az országos vasúti hálózatba, ami a város kelet felé való terjeszkedését eredményezi és a városhatár először lépi át az Olt folyót, az állomás is a folyó bal partján található.

A második világháború kezdetéig nem történnek nagyobb változások a város területét illetően. Az építkezések inkább a belterületekre korlátozódnak, és a városközpont és Szemerja közti üres belterületekre, aminek következtében a két helység teljesen összeépül. Még a második világháború előtt (1936-ban) megkezdik a Tiszviselő-negyed kialakítását, de ez az 1944 utáni időszakban kezd intenzíven kiépülni. A totalitarizmus korszakában jelentős építkezésekbe kezdenek, amelyek hatására új lakónegyedek jelennek meg: 1964-ig befejeződik a Tiszviselő-negyed kiépítése, 1969-75 között az Újszemerja-negyed, 1972-73-között a Csíki-negyed, 1969-75 között az Állomás-negyed, míg 1972-90 között a mai Munkás-negyed.

Napjainkban a város belterülete elérte a 838 ha-t, ehhez a számhoz hozzáadódik Kilyén (51ha) és Szotyor (51ha) falvak belterülete. Utóbbiakat az 1968-as évben csatolták a városhoz, és rendelték a város közigazgatása alá.

Sepsiszentgyörgy külterületének növekedése:

1870	1.389 ha
1896	3.676 ha
1913	3.688 ha
1986	7.641 ha
1989	7.768 ha
1992	12.171 ha

A város szerkezete és textúrája

A mai Sepsiszentgyörgy szerkezetét a település időbeni fejlődése határozta meg. A két településből összeolvadt város (Szemerja falu-Szentgyörgy) és az utólagos lakónegyedek fölépítése egy komplex szerkezetű várost eredményeztek. Ezért csak különálló részekként lehet kategorizálni a településszerkezetet:

- Szemerja falu: létra típusú utcaserkezet, két főutca alakult ki a Szemerja-patak mentén, ezeket mellékutcaák kötik össze

- Tisztviseelő-negyed, sakktabla típusú utcahálózat

- Állomás-lakónegyed, sakktabla-utcahálózat

- Munkás-negyed, sakktabla-utcahálózat
Ez utóbbi három lakónegyed az utolsó 5 évtizedben épült fel.

- ÚjSZemerja, domborzathoz igazodó katólikus utcahálózat

- Régi Szentgyörgy ősvárosmag, domborzathoz igazodó kelet-nyugat irányítottságot tükröző utcahálózat.

A lakosság növekedése a város funkcionális fejlődésének függvényében:

A múlt század második feléig a város lakossága soha nem haladta meg a 2500 lakost, ez ugyancsak viszontagságos történelmének volt köszönhető.

János Zsigmond idejében 63 kapuval van megemlítve (1567), ez kb. 524 lakost jelentett (8 tagú család esetén), tehát jelentéktelen településnek számított. A városi jogok végleges elnyerésével virágzó korszak következik: BÁTHORI Zsigmond, BETHLEN Gábor, I. RÁKÓCZI György uralkodók alatt tapasztalható az első gazdasági föllendülés korszaka. A török és tatár betörések előtt a lakosság létszáma eléri a 2000 főt, azonban 1662-re, a török betörés után 700-900 lakosra csökken, mivel az inváziók idején a város több mint felét leölték, vagy rabságba hurcolták. A város gazdasága összeroppan, és csupán 1750-es évek után lendül föl, a kaszánya létesítésekor. A 19. század második felében kezd a lakosság ismét növekedni, egyidőben a város iparosodásá-

nak kezdetével. A sörgyár, textilgyár, dohánygyár megépülése jelentős munkaerőt vonz a városba, így 1890-ben lakossága eléri az 5665 főt, és folyamatosan növekszik. 1900-ban 6885 lakos, míg 1930. december 29-én 11898 lakos (Szentgyörgy, Kilyén, Szotyor), 1956-ban 18896 lakos. A szocialista iparosítás hatására a város lakosság száma megduplázódik 1930-hoz képest, elérve a 22058 lakost. A mamutvállalatok létesítésével a 70-es évek végére ismét duplázódik a lakosság szám, 1977-ben elérve a 40804 lakost, és ez az erőteljes növekedés egészen a rendszerváltásig tart (1989). Így 1980-ban 55162, míg 1991-ben 72157 lakosra duzzadt a város lakossága.

A rendszerváltás utáni időszakban egy fogyási periódus áll be, mivel a rurális környékre ható szívóerő taszítóerővé alakul a nagy leépítések következtében, így munkások százai hagyják el a várost, és térnek vissza falura a jobb megélhetés reményében. Az 1992-es népszámláláskor a városi lakosság 68359-re csökken és ez a csökkenés tovább tart napjainkig is, 1994-ben a város lakossága 68073. Valószínűleg a közeljövőben stabilizálódik a lakosság szám, a piacgazdaság normalizálódásával új munkahelyek jelennek meg, és ez leállítja a további elvándorlást.

Epilógus, avagy a 21. század Sepsiszentgyörgye

A város történelméről, számos munka íródott, azonban ezek inkább az eseménytörténet rögzítésére törekedtek, vagy más célú és témakörű munkák bevezetőjeként jelentek meg, gyakran figyelmen kívül hagyva a különböző tényezők városformáló hatását.

Munkámban remélem sikerült e hiányt megszüntetnem, és olyan jelenségekre is felhívni a figyelmet, amelyek a közeljövőben nagymértékben kihathatnak majd a városi társadalomra és ezáltal közvetve a város arculatára is. E negatív hatások szükségszerűen megjelennek minden városnak egy adott fejlődési szintjén, de számos példából tanulva, amelyeket a világvárosok fejlődése nyújtott, kiküszöbölhetők, vagy mérsékelhetők a negatív városiasodási hatások. Ugyanakkor a pozitív folya-

matok serkenthetőek, és meg kell találni azokat a módszereket és eszközöket amelyekkel a kellő mérederbe terelhetjük a városiasodás folyamatát.

Konkrét adatokkal bizonyítható, hogy Sepsiszentgyörgy egyes negyedeiben etnikai, vagy társadalmi szegregációs folyamatok mennek végbe, amelyek komoly konfliktusokhoz vezetnek a közeljövőben. Ha nem teszik meg a megfelelő ellenlépéseket városi vezetés szintjén, akkor rövid idő alatt az urbanizációs folyamatok ellenőrizhetetlenné válnak, és a harmadik világ nagyvárosaira jellemző jelenségek lesznek észlelhetőek, úgymint a Bidonville-negyedek megjelenése, városrészek slamosodása, etnikai gettók létrejötte, stb.

Az 1989-es változások serkentően hatottak a város gazdasági fejlődésére, ezen belül is a magán gazdasági szektorra. A piacgazdaságra való áttérés az erőltetett iparosítás hatására létrejött mamutvállalatokat a csőd szélére sodorta, csupán az állami támogatás mentette meg őket a széthullástól. Egyre többen kerestek állást a magánszektoron belül, amely főleg a terciér szektoron belüli ágazatokra szakosodott. A gyárakban végbement nagy leépítések hatására több száz iparban dolgozó személy a szolgáltatási szektorban helyezkedett el. Így a város funkciója is változást szenvedett. A jövőben ez a folyamat tovább fog erősödni, mígnem Szentgyörgy a szolgáltatási funkciójú városok kategóriájába kerül.

A város területi fejlődésére a nyugat felé való terjeszkedés lesz jellemző, a Tisztviselő-negyed déli részén vannak területek kijelölve a város terjeszkedésére. Az állami támogatással épült tömbházak korszaka véglegesen lejárt, de ezek sem esztétikailag, sem a komfort szempontjából nem voltak megfelelőek. Kertnegyedek kiépítése javasolt ezen a területen, fokozni az övezet szellősségét. A kelet felé történő városfejlesztés ellenjavallt, mivel értékes mezőgazdasági területek mennek veszendőbe (a Szépmező vidéke). Szintén a város szellősségének hiányát kellene ellensúlyozni park- és rekreációs övezetek létesítésével a még be nem épített városi belterületeken, mint amilyen a Munkás-negyed keleti része és az Olt közötti terület.

A város tömegközlekedési hálózatának újraszervezése is szükségszerű. Egyes lakónegyedek teljesen kiesnek a tömegközlekedési útvonalakból (Tisztviselő-negyed, Munkás-negyed déli rész, Felszeg, míg másoknak igen rosszak a kapcsolatai: Régiszemerja, Kilyén, Szotyor. Ugyancsak megérett a helyzet egy másik Olt-híd megépítésére, amely tehermentesítené az előzőt. Javasolt megépítési helye a Munkás-negyed és a keleti ipari övezet között lenne optimális, így a város legnagyobb létszámú negyedével közvetetten Régiszemerját kötné össze. Szintén a városi közlekedést könnyítené egy külső forgalmi gyűrű megépítése, amely tehermentesítené a központi forgalmat. A fontosabb útszakaszok, útkereszteződések mentén (Pl.: 1 Dec. 1918-Grigore BĂLAN, 1 Dec. 1918-PĂIUȘ David stb.) aluljárók építése volna kívánatos a gyalogos forgalom számára. A megnövekedett személygépkocsik száma zavaróan hat a városi forgalomra. A legtöbb problémát parkolásuk okozza, amellyel nem számoltak a lakónegyed megtervezői. A megoldás a földalatti parkolók létesítése volna (igen költséges, de jobb térkihasználó), vagy földfelszíni parkolóházak megépítése (olcsóbb megoldás).

A jövő városvezetőségének mindezekkel a problémákkal számolnia kell.

Irodalom

1. *** (1969): **Județul Covasna**. Editată de secția de propagandă a Comitetului Județean al PCR Covasna, Sfântu Gheorghe
2. *** (1994): **Monitorul Oficial cu recensământul populației și locuințelor din 7 Ianuarie 1992 în Județul Covasna**. Editată de Direcția Județeană de Statistică Covasna
3. BEAUJEU GARNIER, Jacqueline; CHABOT, Georges (1971): **Geografia urbană**, Editura Științifică București
4. BOGÁTS Dénes (1941): **Háromszék vármegye**, Pallas Nyomda, Budapest
5. BOLD, Ion (1973): **Organizarea teritoriului**, Editura Ceres, București
6. SUCIU, Coriolan (1968): **Dicționar istoric al localităților din Transilvania**, Editura Academică RSR, București
7. CUCU, Vasile (1970): **Orașele României**, Editura Științifică București
8. CUCU, Vasile (1976): **Geografie și urbanizare**, Editura Junimea Iași

9. CUCU, Vasile; POPESCU, Cezar (1975): **Urbanism**. Universitatea București, Facultatea de Geologie-Geografie
10. CSEREY Zoltán, JÓZSEF Álmos (1991): **Sepsiszentgyörgy képes krónikája**. Ige Nyomda, Kovászna
11. CSÉFALVI Zoltán (1994): **A modern társadalomföldrajz kézikönyve**. IKVA Kiadó, Budapest
12. GÖDRI Ferencz (1896-1913): **Polgármesteri jelentések**. Jókai Nyomda RT, Sepsiszentgyörgy
13. GYÖRBÍRÓ Pál, IMREH Barna, KISGYÖRGY Zoltán (1980): **Sepsiszentgyörgy helynevei**, Aluta X-XI, Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy
14. JÁNOS, Ioan (1963): **Orașele și organizarea spațiului geografic**, Editura Academică RSR, București
15. JÁNOS, Ioan; TALANGA, Cristian (1994): **Orașul și sistemul urban românesc și condițiile economiei de piață**, Academia Română, București
16. MENDŐL Tibor (1963): **Általános településföldrajz**. Akadémiai Kiadó, Budapest
17. MIFTODE, Vasile (1978): **Migrațiile și dezvoltarea urbană**. Junimea, Iași
18. MOLNÁR, Jenő (1970): **Considerații asupra rețelei de așezări din Câmpia Transilvaniei cu privire deosebită asupra sistematizării**, Studia Univ. Babeș-Bolyai, GGG, Cluj-Napoca
19. MOLNÁR, Jenő (1967): **Importanța potențialului economic al așezărilor rurale și metoda stabilirii lui**, Studia Univ. Babeș-Bolyai, GGG, Cluj-Napoca
20. PIȘOTA, I.; MIHAI, Elena; IOVĂNESCU (1975): **Județul Covasna**, Editura Academică RSR, București
21. POTSA József (1901): **Háromszék vármegye**, Budapest
22. SURDU, Vasile (1993): **Introducere în geografia rurală**, Editura Interferențe, Cluj-Napoca

Evoluția teritorială și funcțională a orașului Sf. Gheorghe

(Rezumat)

Cercetând evoluția teritorială și funcțională a orașului Sf. Gheorghe, prezenta lucrare se concentrează în primul rând asupra factorilor umani: factorii istorici asupra evoluției orașului, treptele urbanizării, delimitarea zonelor funcționale în cadrul orașului, stabilirea structurii și texturii localității, evoluția teritorială în spațiu și timp a orașului, creșterea numărului populației sub influența schimbării funcționalității orașului. Se descriu de asemenea metodele cercetării, se proiectează înfățișarea orașului în sec. XXI. și direcția evoluției sub influențele factorilor naturali și umani actuali. Se atrage atenția asupra unor fenomene și procese negative ale urbanizării,

între care: apariția fenomenului de segregare etnică și socială, degradarea unor cartiere periferice sau centrale (slam-uri) și apariția ghettourilor. Lucrarea încearcă să caute și să propună unele soluții în vederea prevenirii, combaterii, sau ameliorării acestor fenomene și procese negative.

The Changes in Time and Space of the Functional Zones of Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe)

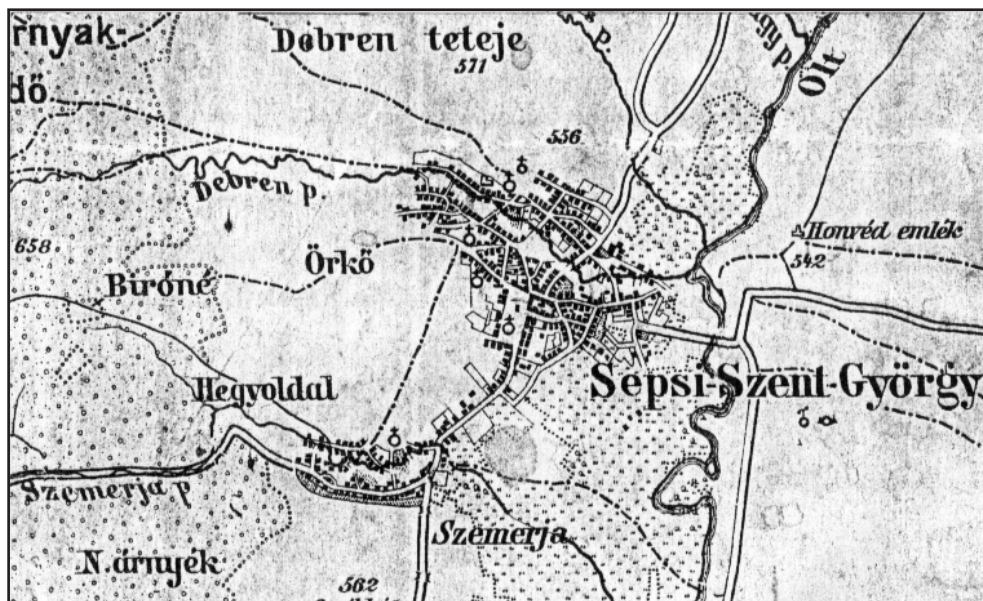
(Abstract)

The paper discussing the functional and territorial development of Sepsiszentgyörgy wants to stress first of all the human characteristics: the historical characteristics of the town, the stages of turning into a town, the question of the functional zones of the town, the structure and system of the town, the formation of the population, and its functionality according to the changes. The paper also reflects on methodological problems, presents the 21st century possibilities of the town, the directions of development according to the human and natural characteristics. It draws attention to some negative traits of urbanisation, having as a consequence ethnic and social segregation, the relative destruction of suburbs compared to the central districts, the ghetto-phenomenon. The paper attempts to find proposals to avoid the above-mentioned negative aspects, or at least to improve them.

1. ábra Részlet az 1870-es évek első felében készült, Erdély törvényszéki kerületi beosztását ábrázoló térképről

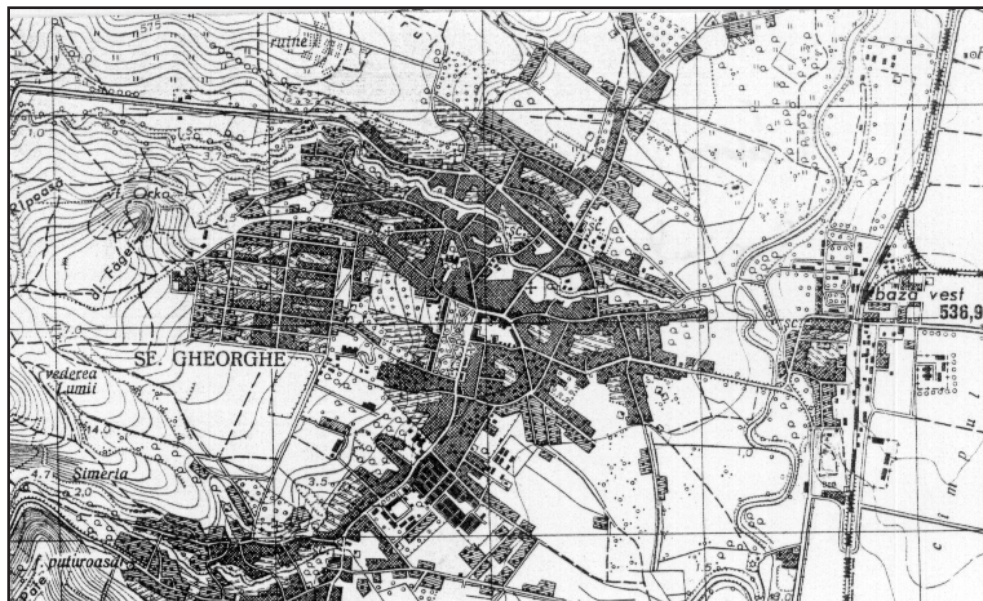
2. ábra Részlet a Sepsiszentgyörgy és környéke (mérték 1:75000) térképből (a GÖNCZY Pál tervezte, 1887-ben kiadott „Háromszék megye térképe” melléklete). Kétszeres nagyítás (lépték~1:32500)

3. ábra A K.u.K. Katonai Földrajzi Intézet 1914-es térképe 22/XXXIII lapjának részlete, kétszeres nagyításban (~1:32500)

4. ábra Sepsiszentgyörgy 1961-ben, a nagy lakónegyedek megépítése előtt

